

KOK ZOLTÁN^[1]

Bibó István tízparancsolata emberi jogi alapidokumentum?

Bibó István a 20. századi magyar politikai gondolkodás egyik legjelentősebb alakja, akinek életműve a demokratikus politikai kultúra, az emberi méltóság és a szabadság normatív feltételeinek feltárására irányult. Gondolkodásának egyik sajátos és sűrített formája az úgynevezett „tízparancsolat”, amely nem klasszikus politikai tanulmány, hanem normatív jellegű erkölcsi-politikai útmutatás. A kérdés, hogy ez a szöveg tekinthető-e emberi jogi alapidokumentumnak, csak akkor válaszolható meg megalapozottan, ha egyrészt tisztázuk az emberi jogi dokumentum fogalmát, másrészt a tízparancsolatot Bibó teljes gondolkodási rendszerébe, különösen közösségi moralizmusába ágyazva értelmezzük. Ebben a kontextusban elsőként maga a Tízparancsolat értelmezendő, hiszen Bibó nem véletlenül adta saját politikai hitvallásának ezt a címet. A zsidó-keresztény vallási hagyomány ebben a szellemi-morális értékrendet tükröző bibói vallomásban ötvöződik az európai kultúrát alapvetően meghatározó és megalapozó görög bölcséleti erényekkel is, a bölcsességgel, a bátorsággal, az igazságossággal és a mértéktartással.^[2] Ez a morális céltudatosság is előrevetíti a későbbi elemzés felvezetéseként, hogy Bibó erkölcsi alapelvek egész sorát fogalmazta meg a szabadságszerető ember tízparancsolatában.^[3] Ahhoz azonban, hogy ezeket összhangba tudjuk hozni, szükséges a bibliai hagyományok morális és jogfilozófiai oldalát is megvilágítani.

A Tízparancsolat értelmezése a nyugati jogi és erkölcsi gondolkodás egyik alaprétégét képezi, amely egyszerre jelenik meg teológiai normarendszerként, morális iránytűként és a jogi normák előképének tekintett etikai struktúráként. A parancsolatok nem pusztán vallási előírások, hanem olyan normatív állítások, amelyek az ember és transzcendens viszonyát, valamint az emberi közösség belső rendjét egyszerre szabályozzák.

Teológiai szempontból a Tízparancsolat az isteni akarat közvetlen kifejeződéseként értelmezhető, amely az emberi lét alapvető orientációját határozza meg. A parancsolatok elsődleges funkciója nem pusztán tiltás vagy előírás, hanem a szövetségi viszony fenntartása Isten és ember között. Ebből következik, hogy a normaszegés nem csupán jogi vagy erkölcsi vétség, hanem teológiai értelemben vett relációs sérülés is.

[1] PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; kok.zoltan@sze.hu.
MTMT: 10092882.

[2] Kukorelli – Szoboszlai-Kiss, 2024, 209.

[3] Kukorelli – Szoboszlai-Kiss, 2024, 214.

Morális-erkölcsi aspektusból a Tízparancsolat univerzális etikai minimumként is értelmezhető, amely az emberi együttélés alapfeltételeit rögzíti. Az olyan rendelkezések, mint a gyilkosság, lopás vagy hamis tanúzás tilalma, a társadalmi koegzisztencia alapvető feltételeit biztosítják. Ugyanakkor a parancsolatok nem merülnek ki negatív tilalmakban, hanem implicit módon pozitív erkölcsi elvárásokat is hordoznak, például a szülők tisztelete vagy a közösségi hűség formájában.

Jogfilozófiai szempontból a Tízparancsolat a természetjogi gondolkodás egyik előképeként is felfogható, amennyiben olyan normákat rögzít, amelyek nem pusztán pozitív jogi konstrukciók, hanem az egyetemes érvényesség igényével lépnek fel. A modern jogrendszerek számos alapelve – például az élethez való jog vagy a tulajdon védelme – történetileg visszavezethető ezen normatív hagyományra, még ha szekularizált formában is.

A Tízparancsolat tehát komplex normarendszerként értelmezhető, amelyben a teológiai, erkölcsi és jogi dimenziók nem különülnek, hanem egymást kölcsönösen értelmezik és megerősítik.

Az emberi jogi dokumentumok a modern politikai és jogi gondolkodásban olyan normatív szövegek, amelyek az egyén veleszületett, elidegeníthetetlen jogait rögzítik, és amelyek általában állami vagy nemzetközi szinten kerülnek elfogadásra. Ezek sajátossága az univerzalitás igénye, a tételes jogok felsorolása, valamint az intézményes garanciák megléte.^[4] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya tipikus példái ennek a kategóriának.^[5] E dokumentumok középpontjában az állam és az egyén viszonya áll: az állam köteles tiszteletben tartani és biztosítani az egyén jogait.

Bibó tízparancsolata az előzőekben leírtakkal szemben látszólag teljesen más logikát követ. Nem jogokat sorol fel, hanem magatartási normákat fogalmaz meg.^[6] A hangsúly nem az államon, hanem az egyénen van, és nem jogokat, hanem kötelességeket határoz meg. Ugyanakkor a szöveg tartalma közelebbről vizsgálva rendkívül szoros kapcsolatban áll az emberi jogi gondolkodás alapelveivel. Már az első pontban megjelenik az emberi méltóság egyetemessége: minden embernek kijár a tisztelet, és semmilyen társadalmi státusz nem indokolhat kivételezést.^[7] Ez az elv megfeleltethető az emberi jogok egyik alapvető tételének, amely szerint minden ember egyenlő méltósággal rendelkezik.^[8]

Világosan kimutatható, hogy Bibó gondolkodása alapvetően „közösségi moralista” jellegű. Ez azt jelenti, hogy a politikai rendszereket nem pusztán intézményi vagy hatalmi struktúrák alapján értelmezi, hanem azok erkölcsi minősége alapján. A morál nem kiegészítő eleme a politikának, hanem annak alapja.

[4] Donnelly, 2013, 8.

[5] Nowak, 2005, 15.

[6] Kukorelli – Szoboszlai-Kiss, 2024, 193.

[7] Bibó, 1938–1940.

[8] Rosen, 2012, 32.

Bibó szerint a törvényesség és az igazság végső soron erkölcsi kategóriák, és a politikai közösség működése csak akkor lehet legitim, ha megfelel ezeknek az erkölcsi követelményeknek.^[9] Ez az álláspont szemben áll a jogpozitivistával, amely a jogot az erkőlctől független normarendszerként értelmezi.^[10]

A tízparancsolat e közösségi moralizmus gyakorlati megnyilvánulásaként értelmezhető. A szövegben megfogalmazott normák – az egyenlőség tisztelete, a kizsákmányolás elutasítása, az igazság kimondása, a hatalommal szembeni fellépés – mind olyan elvek, amelyek az emberi jogi gondolkodás központi elemei. A dokumentum például kifejezetten elutasítja a gazdasági és hatalmi visszaéléseket, ami összhangban áll a modern szociális jogokkal. Ugyanakkor hangsúlyozza a politikai részvétel fontosságát és a korrupció elleni fellépést, ami a demokratikus jogállam alapfeltétele.^[11]

Ezen a ponton szükségesnek érzem, hogy röviden kitérjek Bibó jogfilozófiai alapjaira, különösen a „kényszer” és a „szabadság” fogalmának elemzésén keresztül. Bibó szerint a társadalmi rendet különböző kényszerformák határozzák meg, amelyek gyakran belsővé válnak, és így láthatatlanná teszik az elnyomást.^[12] Ez a felismerés rendkívül fontos az emberi jogi gondolkodás szempontjából, mivel rámutat arra, hogy a jogsértések nem mindig nyílt formában jelennek meg. A szabadság ezzel szemben nem pusztán a külső kényszer hiányát jelenti, hanem az autonóm cselekvés képességét, amely erkölcsi felelősséggel párosul.^[13]

Bibó gondolkodásában kiemelt szerepet kap azoknak az egyéneknek a példája, akik a „legnagyobb fokú kényszerrel” szállnak szembe.^[14] Ez a gondolat szorosan kapcsolódik a tízparancsolat azon pontjaihoz, amelyek az igazság melletti kiállást és a hatalommal szembeni ellenállást írják elő. Ebben az értelemben a tízparancsolat nem pusztán normakatalógus, hanem egyfajta morális cselekvési program, amely aktív politikai részvételt követel meg.

A kérdés azonban továbbra is fennáll: tekinthető-e mindezek alapján a tízparancsolat emberi jogi alapidokumentumnak? A válasz kettős. Formális értelemben nem, hiszen hiányoznak belőle azok a jegyek, amelyek az emberi jogi dokumentumokat jellemzik: nincs kodifikáció, nincs intézményesítés és nincs jogi kikényszeríthetőség. Ugyanakkor tartalmilag és funkcionálisan rendkívül közel áll hozzájuk. A dokumentum nem a jogokat magukat rögzíti, hanem azok társadalmi és erkölcsi feltételeit.

Ez a különbség azonban nem csökkenti a szöveg jelentőségét. Éppen ellenkezőleg: Bibó tízparancsolata arra mutat rá, hogy az emberi jogok nem működhetnek pusztán jogi normaként. Ahogyan Amartya Sen hangsúlyozza, a jogok

[9] Halmesvirta, 2020, 12.

[10] Kelsen, 1934, 62.

[11] Dahl, 1990, 121.

[12] Halmesvirta, 2020, 87.

[13] Halmesvirta, 2020, 63.

[14] Halmesvirta, 2020, 17.

érvényesüléséhez szükség van a társadalmi és erkölcsi feltételek meglétére is.^[15] Bibó szövege pontosan ezeket a feltételeket írja le.

Bibó politikai szerepvállalása megerősíti e normák gyakorlati jelentőségét. Az 1956-os forradalom idején tanúsított magatartása – amikor a szovjet megszállás után is kitartott a jogszerűség és a nemzeti függetlenség mellett – konkrét példája annak, amit a tízparancsolat normatív módon előír.^[16] Politikai hitvallása szerint a demokrácia alapja nem csupán intézményi berendezkedés, hanem a polgárok bátorsága és erkölcsi integritása.

Az eddig leírtak alapján világossá válik tehát, hogy Bibó gondolkodása a „szabadság keskeny ösvényének” metaforájával – ahogy azt Anssi Halmesvirta is megfogalmazta – írható le: a szabadság fenntartása folyamatos erkölcsi erőfeszítést igényel, és könnyen eltorzulhat, ha az egyének nem tartják be azokat a normákat, amelyeket a tízparancsolat megfogalmaz.^[17] Ebben az értelemben a szöveg nem csupán leíró, hanem performatív is: célja a politikai közösség erkölcsi megújítása.

Bibó István tízparancsolatának emberi jogi szempontú értelmezése tovább mélyíthető, ha azt nemcsak normatív tartalma, hanem funkciója felől is megvizsgáljuk. A klasszikus emberi jogi dokumentumok egyik alapvető célja az állami hatalom korlátozása és az egyéni autonómia védelme. Ezzel szemben Bibó szövege nem a hatalom külső korlátozására, hanem a politikai közösség belső erkölcsi szerkezetének átalakítására irányul. Ez a különbség első látásra kizárja, hogy a tízparancsolatot emberi jogi alapidokumentumnak tekintsük, ugyanakkor egy mélyebb értelmezés éppen ebben látja annak sajátos jelentőségét.

Bibó gondolkodásában a politikai problémák gyökere nem elsősorban az intézmények hibájában, hanem a „torz politikai reflexekben” keresendő.^[18] Ezek a reflexek – mint a félelem, a szolgálalkúság, a hatalom kritikátlan elfogadása – olyan belsővé vált mechanizmusok, amelyek lehetetlenné teszik a szabadság gyakorlását még akkor is, ha formálisan adottak a jogi keretek.^[19] Ez a felismerés radikálisan új perspektívát nyit az emberi jogok értelmezésében. Míg a klasszikus megközelítés a jogi garanciákra koncentrál, Bibó arra mutat rá, hogy ezek önmagukban nem elegendőek: a jogok érvényesüléséhez megfelelő politikai kultúra is szükség van.

Ebből a szempontból a tízparancsolat úgy is értelmezhető, mint a demokratikus politikai kultúra „minimális erkölcsi feltételrendszere”. A dokumentum egyes pontjai – például az igazság kimondásának kötelezettsége vagy a hatalommal szembeni kritikai attitűd – nem pusztán erkölcsi elvárások, hanem a demokratikus működés strukturális feltételei. Ezt a gondolatot erősíti meg Jürgen Habermas deliberatív demokráciaelmélete is, amely szerint a demokratikus le-

[15] Sen, 2000, 228.

[16] Litván, 2001.

[17] Halmesvirta, 2020, 94.

[18] Halmesvirta, 2020, 80.

[19] Halmesvirta, 2020, 138.

gitimáció alapja a szabad és torzításmentes kommunikáció.^[20] Bibó tízparancsolata lényegében e kommunikáció erkölcsi feltételeit írja elő.

Bibó számára a politikai közösség stabilitása a bizalomra épül.^[21] A bizalom hiánya olyan állapotot hoz létre, amelyben az egyének nem mernek élni jogaikkal, és így a demokratikus intézmények kiüresednek. Ez a felismerés összhangban áll Francis Fukuyama azon tézisével, hogy a társadalmi bizalom a modern társadalmak működésének alapfeltétele.^[22] A tízparancsolat ebből a szempontból nem csupán egyéni magatartási normákat ír elő, hanem egy olyan társadalmi ethoszt vázol fel, amely a bizalom újratermelését szolgálja.

Bibó elitfelfogása szorosan kapcsolódik ennek az ethosznak a politikai-társadalmi megközelítésű kérdésköréhez. Stumpf István „Elit és szociális érzék” című, 2026-ban megjelent tanulmányában rámutat arra,^[23] hogy Bibó szerint az elit nem egyszerűen a hatalom birtokosait jelenti, hanem olyan értelmiségi, politikai és kulturális szereplőket, akik felelősséget viselnek a közösség erkölcsi és társadalmi állapotáért. Az elit feladata nem csupán a vezetés, hanem a társadalom valós problémáinak felismerése és megértése is.^[24] A szociális érzék Bibó értelmezésében nem jótékonykodást, hanem a szegénység, az egyenlőtlenségek és a társadalmi kiszolgáltatottság strukturális okainak felismerését jelenti. Különbséget tesz a pusztán vezető réteg és a valódi elit között: míg az előbbi elsősorban a hatalom gyakorlására törekszik, addig az utóbbi kulturális és erkölcsi mintákat közvetít a társadalom számára. Az elit legitimációja ezért nem csupán pozíciójából vagy szakértelméből fakad, hanem abból a képességből is, hogy érzékenyen reagáljon a társadalmi problémákra és képes legyen azokat a közösség számára értelmezni.^[25]

Stumpf elemzése alapján megállapítható, hogy Bibó elitelmélete a demokratikus legitimáció egyik sajátos erkölcsi modelljét kínálja. E felfogás szerint a vezető szerep nem egyszerűen választási felhatalmazás vagy intézményi pozíció kérdése, hanem folyamatos társadalmi felelősségvállalás eredménye. Az elit hitelessége ezért nem elsősorban teljesítményének technikai mutatóiban mérhető, hanem abban, hogy képes-e érzékelni és képviselni a társadalom legkiszolgáltatottabb csoportjainak szempontjait. A szociális érzék hiánya nem csupán erkölcsi deficitként jelenik meg, hanem a politikai rendszer működését veszélyeztető tényezővé válik, mivel fokozatosan aláássa a társadalmi bizalmat és a közintézmények legitimitását. Ebből következően Bibó gondolatmenete a jelenkori demokráciák számára is releváns tanulságot hordoz: a társadalmi kohézió fenntartásának előfeltétele, hogy az elit ne zárkózzon saját intézményi vagy kulturális világába, hanem folyamatos kapcsolatban maradjon a társadalom valós tapasztalataival és problémáival.

[20] Habemas, 1992, 112.

[21] Halmesvirta, 2020, 29.

[22] Fukuyama, 1995, 98.

[23] Stumpf, 2026, 111-114.

[24] Stumpf, 2026, 112.

[25] Stumpf, 2026, 112.

Bibó kritikája szerint a történelmi magyar elit gyakran elveszítette kapcsolatát a társadalmi valósággal, és a szociális problémák helyett közjogi vagy szimbolikus kérdésekre összpontosított. A valódi társadalmi feszültségekkel való szembenézés helyett sokszor a problémák tüneti kezelésére vagy elfedésére törekedett, ami hosszú távon tovább mélyítette az egyenlőtlenségeket. E „szociális vakság” – ahogy Stumpf István fogalmaz – következménye a bizalom meggyengülése, a társadalom kettészakadása és a demokratikus intézmények legitimációjának eróziója volt.^[26] Bibó elemzése ezért ma is arra figyelmeztet, hogy a politikai közösség stabilitása nem választható el az elit társadalmi felelősségétől, valóságérzékelésétől és erkölcsi hitelességétől.

Bibó gondolkodásának egyik legfontosabb sajátossága, hogy nem választja el egymástól a jogi és az erkölcsi dimenziót. Számára a jog legitimitása végső soron erkölcsi megalapozottságából fakad, és a jogrendszer csak akkor működhet megfelelően, ha az megfelel az igazságosság követelményeinek.^[27] Ez a felfogás közel áll Ronald Dworkin jogelméletéhez, amely szerint a jog nem pusztán szabályok rendszere, hanem elveket is tartalmaz, amelyek erkölcsi természetűek.^[28] A tízparancsolat ebben az értelemben olyan elveket fogalmaz meg, amelyek a jogrendszer mögötti erkölcsi struktúrát határozzák meg.

Az emberi jogi dokumentumokkal való összehasonlítás során különösen fontos megvizsgálni a normák szerkezetét. Az emberi jogi szövegek jellemzően jogokat deklarálnak („mindenkinek joga van...”), míg Bibó tízparancsolata imperatív formában fogalmaz („nem tűri...”, „megköveteli...”). Ez a különbség nem pusztán stilisztikai, hanem elméleti jelentőségű is. Míg a jogi dokumentumok az egyén védelmét szolgálják, addig Bibó szövege az egyén felelősségét hangsúlyozza. Ez a megközelítés közelebb áll a klasszikus republikánus hagyományhoz, amely a polgári erények szerepét hangsúlyozza a szabadság fenntartásában.^[29]

A tízparancsolat különlegessége abban rejlik, hogy egyszerre individualista és közösségi jellegű. Egyrészt az egyén autonómiáját és méltóságát helyezi középpontba, másrészt hangsúlyozza a közösség iránti felelősséget. Ez a kettősség jól illeszkedik Charles Taylor azon megállapításához, hogy a modern identitás egyszerre épül az egyéni önmegvalósításra és a közösségi elismerésre.^[30] Bibó normái e kettősséget egyensúlyba hozzák, ami különösen fontos az emberi jogok értelmezésében.

Az eddigi elemzések alapján az is világossá válik, hogy Bibó tízparancsolata implicit módon egyfajta politikai antropológiai modellt is tartalmaz. A „szabadságszerető ember” nem pusztán erkölcsi ideál, hanem egy konkrét emberkép, amely feltételezi az autonómiát, a felelősséget és a közösségi elkötelezettséget. Ez az emberkép szoros kapcsolatban áll az emberi jogi gondolkodás

[26] Stumpf, 2026, 113.

[27] Halmesvirta, 2020, 12.

[28] Dworkin, 1998, 72.

[29] Skinner, 1998, 145.

[30] Taylor, 1989, 88.

alapjával, amely az egyént autonóm, racionális és méltósággal rendelkező lényként definiálja.

A tízparancsolat egyik legfontosabb üzenete az, hogy a szabadság nem önmagától adott állapot, hanem folyamatosan fenntartandó gyakorlat. Ez a gondolat különösen aktuális a modern demokráciákban, ahol a jogi keretek gyakran adottak, de a politikai kultúra hiányosságai miatt a szabadság mégsem valósul meg teljes mértékben. Bibó szövege ebben az értelemben figyelmeztetésként is értelmezhető: a jogok önmagukban nem elegendőek, ha az egyének nem rendelkeznek az azok gyakorlásához szükséges bátorsággal és erkölcsi tartással.

Mindezek alapján a tízparancsolat egy sajátos, köztes kategóriába sorolható. Nem jogi dokumentum, de nem is pusztán erkölcsi tanácsok gyűjteménye. Inkább olyan normatív keret, amely az emberi jogok „előfeltétel-struktúráját” írja le. Ez a megközelítés összhangban áll azzal a kortárs emberi jogi diskurzussal, amely egyre nagyobb hangsúlyt helyez a társadalmi és kulturális kontextus szerepére.^[31]

Bibó István tízparancsolatának értelmezése teljesebb kontextusában válik igazán megalapozottá, különösen akkor, ha figyelembe vesszük az abban megfogalmazott elméleti összefüggéseket. Ahogy az az eddigiekből is jól kitűnhet, írásom célja nem pusztán általános morálfilozófiai állításokat megfogalmazni, hanem részletesen elemezni azokat a társadalmi és történeti mechanizmusokat, amelyek a szabadság torzulásához vezetnek. Ennek központi fogalma a „kényszer”, amely Bibó gondolkodásában nem egyszerűen fizikai erőszakot jelent, hanem sokkal tágabb, strukturális és pszichológiai jelenséget.^[32]

Szükségét érzem rámutatni arra, hogy a kényszer különböző formái – gazdasági, társadalmi, politikai és mentális – egymással összefonódva alakítják ki azt az állapotot, amelyben az egyén szabadsága formálisan létezhet ugyan, de ténylegesen nem gyakorolható. Ez a felismerés közvetlenül kapcsolódik Bibó híres téziséhez a „hamis realizmusról”, amely szerint a társadalmak gyakran alkalmazkodnak az igazságtalan helyzetekhez, és azt tekintik „reálisnak”, ami valójában torz állapot.^[33] Így a tízparancsolat azon pontjai, amelyek az igazság kimondását és a hatalommal szembeni fellépést követelik meg, nem pusztán erkölcsi ideálok, hanem a torzult valóságérzékelés elleni eszközök.

Ebben a kontextusban fontos foglalkozni a politikai közösségek torzulásának pszichológiai alapjaival is. Bibó szerint a félelem az egyik legfontosabb ilyen tényező: a félelem torzíttja a percepciót, irracionális reakciókat vált ki, és végső soron fenntartja az elnyomó rendszereket.^[34] Ez a gondolat kulcsfontosságú a tízparancsolat értelmezésében, hiszen a szöveg implicit módon egy „félelemmentes” politikai ember eszményét rajzolja meg. Ez az eszmény nemcsak erkölcsi, hanem politikai kategória is: a félelemmentesség nélkül a szabadságjogok nem gyakorolhatók.

[31] Sen, 2000, 284.

[32] Nagy J., 2004, 25.

[33] Bibó, 1986, 604.

[34] Halmesvirta, 2020, 61.

Különösen fontos megállapításnak tartom, hogy a politikai közösségek működését gyakran „kollektív öncsalás” jellemzi. Az emberek hajlamosak olyan narratívákat elfogadni, amelyek igazolják a fennálló viszonyokat, még akkor is, ha azok igazságtalanok.^[35] Ebben a kontextusban a tízparancsolat egyik legfontosabb funkciója az, hogy megtöri ezt az öncsalást: normatív követelményként írja elő az igazság felismerését és kimondását. Ez a mozzanat szoros kapcsolatban áll az emberi jogok egyik alapelvével, a nyilvánosság és az átláthatóság követelményével.

Bibó számára a szabadság nem statikus állapot, hanem dinamikus folyamat. A szabadság folyamatosan veszélyben van, és fenntartása aktív erőfeszítést igényel.^[36] Ez a gondolat a tízparancsolat egészét áthatja: a szöveg nem engedi meg a passzivitást, hanem folyamatos cselekvést követel meg. Ez különösen fontos az emberi jogi diskurzus szempontjából, amely gyakran hajlamos a jogokat statikus kategóriaként kezelni.

Itt a történeti dimenzióra is szükséges kitérnem, rámutatva arra, hogy Bibó gondolkodása szorosan kapcsolódik a kelet-közép-európai politikai fejlődés sajátosságaihoz. A térség történetét gyakran jellemzik megszakított demokratikus fejlődési pályák, külső kényszerek és belső torzulások. Ebben a kontextusban a tízparancsolat nem pusztán általános érvényű normarendszer, hanem konkrét történeti tapasztalatokra adott válasz. Ez a történeti beágyazottság ugyanakkor nem korlátozza a szöveg érvényességét, hanem éppen ellenkezőleg: univerzális tanulságokat hordoz a szabadság és az emberi jogok működéséről.

Az emberi jogi alapidokumentum kérdésének szempontjából mindezek alapján egy újabb fontos dimenzió tárul fel. Az emberi jogi dokumentumok jellemzően „külső” garanciákat biztosítanak: jogi mechanizmusokat hoznak létre a jogok védelmére.^[37] Bibó tízparancsolata ezzel szemben „belső” garanciákat ír le: azokat a személyes és közösségi magatartásformákat, amelyek nélkül a külső garancia nem működne. Ez a különbség alapvető, ugyanakkor kiegészítő jellegű.

Összességében tehát megállapítható, hogy Bibó gondolkodása egyfajta „morális realizmust” képvisel: elismeri a politikai konfliktusok realitását, de nem mond le az erkölcsi normák érvényesítéséről. Ez a szemlélet a tízparancsolatban is megjelenik, amely nem idealista utópia, hanem gyakorlati útmutató a politikai cselekvéshez. Ebben az értelemben a szöveg hidat képez a normatív elmélet és a politikai gyakorlat között.

Mindezek fényében a korábbi következtetés tovább erősíthető és pontosítható. Bibó István tízparancsolata nem tekinthető emberi jogi alapidokumentumnak a klasszikus, jogi értelemben, mivel nem rendelkezik a szükséges formai és intézményi jegyekkel. Ugyanakkor az eddigiekből világossá válik, hogy a szöveg az emberi jogok működésének mélyebb, strukturális feltételeit ragadja meg. Nem a jogok deklarációját adja, hanem azok antropológiai, pszichológiai és morális alapjait.

[35] Csepei, 2022, 9.

[36] Bibó, 1986, 606.

[37] Donnelly, 2013, 12.

Ezért a tízparancsolat legpontosabb meghatározása az lehet, hogy az emberi jogi gondolkodás „morális előfeltétel-dokumentuma”. Nem helyettesíti az emberi jogi nyilatkozatokat, hanem megmagyarázza, hogy azok miért és hogyan működhetnek – vagy éppen miért nem működnek – a gyakorlatban. Ez a felismerés teszi Bibó szövegét különösen aktuálissá a jelenkori politikai környezetben, ahol a jogi keretek gyakran adóttak, de a politikai kultúra hiányosságai miatt a szabadság mégsem valósul meg teljes mértékben...

A végső értékelés tehát árnyalt: Bibó István tízparancsolata nem tekinthető emberi jogi alapidokumentumnak a klasszikus értelemben, ugyanakkor funkcionálisan és tartalmilag annak egyik legfontosabb kiegészítője. Olyan erkölcsi infrastruktúrát biztosít, amely nélkül az emberi jogok rendszere nem működhet hatékonyan. Ebben az értelemben a tízparancsolat nem alternatívája, hanem előfeltétele az emberi jogi gondolkodásnak.

HIVATKOZÁS (MLA)

- Kok, Zoltán. „Bibó István tízparancsolata emberi jogi alapidokumentum?” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 18, no. 2, 2026, pp. 119-128. <https://doi.org/10.58528/JAP.2026.18-2.119>.

IRODALOM

- Bibó, István. „A szabadságszerető ember tízparancsolata.” Kézirat, 1938–1940, MTA Kézirattár. https://tollelege.elte.hu/sites/default/files/articles/szabadsagszereto_ember.pdf. Accessed 31 May 2026.
- Bibó, István. „Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem.” *Bibó István Válogott Tanulmányok*. Vol. 2: 1945–1949, edited by István Vida, Magvető, 1986.
- Csepeli, György. „A kollektív öncsalás öko-szisztémája.” *Szellem és tudomány*, vol. 13, no. 2, 2022.
- Dahl, Robert A. *Democracy and Its Critics*. Yale University Press, 1989.
- Donnelly, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. 3rd ed., Cornell University Press, 2013.
- Dworkin, Ronald. „Vegyük komolyan a jogokat!” *Modern politikai filozófia*, edited by Ferenc Huoranszki, Osiris, 1998.
- Fukuyama, Francis. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press, 1995.
- Habermas, Jürgen. *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Suhrkamp, 1992.
- Halmesvirta, Anssi. *A szabadság keskeny ösvénye: Bibó István közösségi moralizmusa*. Edited by Klára Papp, Speculum Historiae Debreceniense, vol. 28, Debrecen, 2020.
- Kelsen, Hans. *Tiszta jogtan*. Translated by István Bibó, Franz Deuticke, 1934.
- Kukorelli, István, and Katalin Szoboszlai-Kiss. „Bibó István szabadság megvallásának alaptételeiről – A szabadságszerető ember tízparancsolatának genezisztörténete, értelmezése és morálfilozófiai elemzése.” *A kétely – Lábjegyzetek Platónhoz*, no. 21, Pro Philosophia

Szegediensi Alapítvány, 2024, pp. 193–217.

- Litván, György. „Bibó István 1956-ban.” 2001. <https://www.epa.oszk.hu/01300/01326/00024/dec2.htm>. Accessed 31 May 2026.
- Nagy, J. Endre. *A tettbeszéd: Prolegomena Bibó István műveinek tanulmányozásához*. Kézirat, Pécs, 2004.
- Nowak, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*. 2nd rev. ed., N.P. Engel, 2005.
- Rosen, Michael. *Dignity: Its History and Meaning*. Harvard University Press, 2012.
- Sen, Amartya. *Development as Freedom*. Alfred A. Knopf, 2000.
- Skinner, Quentin. *Liberty before Liberalism*. Cambridge University Press, 1998.
- Stumpf István. „Elit és szociális érzék régen és most.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 18, no. 1, 2026, pp. 111-114. https://real.mtak.hu/237430/1/JAP_2026_01_Stumpf_Istvan.pdf. Accessed 02 June 2026.
- Taylor, Charles. *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard UP, 1989.